

INSTITUTIONES
PHILOSOPHICÆ

PRIUSQUAM veluti philosophiæ penetralia ingrediamur, quædam præmittendæ sunt notiones candidatis omnino necessariae quæ dicuntur *prolegomena*, a duobus verbi græcis, $\pi\rho\lambda$, *ante*, et $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega$, *dico*. Omnia hæc prolegomena in quadruplici capite breviter absolvemus: in primo, quarumdam vocum, quæ frequenter occurrunt, necessarias dabimus explicationes; in secundo, de philosophiæ definitione agemus; in tertio, de ejus divisione; et in quarto, quædam de argumentatione præmittimus.

CAPUT PRIMUM.

DE QUARUMDAM VOCUM EXPLICATIONIBUS.

¶ *Ens* seu *res*, illud est quod existit vel existere potest. Itaque duplex est, scilicet possibile, et reale seu existens.

Existencia est unio realis partium vel attributorum quibus res constat.

Possibilitas est consensio attributorum quibus res quælibet constituitur, ita ut existentia ejus non repugnet: sic possibilitas montis aurei est consensio seu convenientia quæ concipitur inter montem et aurum. Nullam habet existentiam, nisi in mente eam concipiente.

Nihilum autem est illud quod non existit. Duplex

distinguitur, videlicet positivum et negativum : *positivum* est illud quod non existit, sed existere potest, quales sunt res possibiles nondum existentes ; *negativum* vero est illud quod neque est, neque fieri potest, ut mons sine valle.

Attributa alicujus rei sunt variæ ipsius qualitates. Alia dicuntur essentialia et alia accidentalia. *Essentialia*, quæ et *constitutiva* vocantur, sunt illa sine quibus res nec esse nec concipi potest ; verbi gratia, in triangulo, tria latora et tres anguli ; sine uno enim ex his attributis non erit triangulum. *Accidentalìa* sunt ea sine quibus res concipi et esse potest, licet quedam tamen de illis habeat, sive hæc, sive illa ; exempli gratia, talis vel talis magnitudo non est essentialis triangulo : attamen, si existat triangulum, necesse est ut determinatam habeat magnitudinem.

Attributa rei vocantur etiam promiscue *proprietates*. Proprietates sunt essentialia vel accidentales.

Collectio attributorum essentialium dicitur *essentia* rei ; sic essentia trianguli in tribus lateribus et tribus angulis consistit. Essentia in se spectata non magis existit quam possibilitas.

Essentia rei vocatur adhuc *natura*, cum ea differentia, quod vox *natura* aliquando exprimit rem cum attributis essentialibus et accidentalibus, dum vox *essentia* de essentialibus tantummodo intelligitur. *Natura* etiam aliquando designat totam entium corporeorum collectionem ; aliquando ipsum Deum naturæ creatorem.

Nulla res datur quæ sub aliquo respectu cum aliis rebus non conveniat, et sub altero ab eisdem non differat. Hinc inter rei attributa inveniuntur genus et differentia.

Genus, proprie loquendo, est collectio entium unum aut plura habentium attributa quibus sibi conveniunt et in eadem collectione junguntur. Non raro, tamen, vox *genus* accipitur pro attributo entibus ejusdem collectionis communi.

Collectio quæ vocatur *genus* ita universalis esse debet, ut dividi possit in alias collectiones quæ dicuntur *species*. Sic ens, universalissimum genus, naturaliter dividitur in entia corporea et entia incorporea : entia corporea dividuntur in entia animata et entia inanimata ; entia animata dividuntur in animalia et in vegetalia ; animalia dividuntur in rationabilia et bruta, etc.

Una collectio dicitur genus aut species juxta respectum sub quo consideratur : sic vox *animal* est species respectu entis corporei, et genus respectu collectionum sibi inferiorum. Hinc genus potest esse remotum vel proximum. Est *remotum*, quando multis aliis rebus est commune et facile restringi potest ; est vero *proximum*, quando res per illud convenit quidem cum aliis rebus specie diversis, sed numero quam paucissimis, ita ut restringi nequeat ; v. g., si homo definiretur ens rationabile, genus esset remotum ; si definiatur animal rationabile, genus est proximum.

Quoties genus in plures dividitur species, unaquæque species habere debet attributum essentialia per quod ab aliis speciebus distinguatur. Hoc attributum vocatur *differentia*. Differentia autem potest esse propria vel minus propria. Est *propria* quando res per illam ab omnibus aliis rebus specie diversis segregatur ; v. g., homo est animal rationale. Est vero *minus propria*, quando res per illam a quibusdam tantum aliis rebus secernitur ; v. g., si homo definiretur, *animal duobus pedibus ambulans*, a quadrupedibus distingueretur, non autem ab aliis animantibus duos pedes habentibus.

Individua sunt ipsa entia quibus, seorsim spectatis, idem genus et eadem differentia conveniunt, v. g. homo respectu animalium est species ; Petrus, Paulus, Jacobus, etc., sunt individua. Individuum sic dicitur, quia in alia entia ejusdem generis et speciei dividi non potest : unde exercitus non est individuum, sed individuum collectio.

In entibus distinguuntur adhuc et substantia et

modus. *Substantia* (a *sub* et *stare*) est id quod in se subsistit, nec indiget alio in quo suscipiatur; v. g., homo, domus, arbor, etc. *Modus*, e contra, est illud quod, juxta perceptionem nostram, existere non potest nisi in alio ente suscipiatur; v. g., color, figura, etc. (1). Modus dicitur etiam *Modificatio*.

Ens potest adhuc esse subjectum, vel objectum. *Subjectum* est illud in quo aliquid recipitur; sic substantia est subjectum modi, mens nostra est subjectum philosophiæ. *Objectum* vero est illud circa quod ens aliud versatur; v. g., res naturales sunt objectum philosophiæ, res supernaturales objectum theologiæ, morbi curandi objectum medicinæ, etc.

Relatio est respectus unius rei ad rem, ut patris ad filium, et filii ad patrem.

Ordo est dispositio rerum relative ad finem intentum, vel relatio plurium ad unum: sic disponuntur milites ut faciant agmen, agmina ut faciant exercitum. Hinc nascuntur ordinatio, coordinatio, subordinatio, quæ voces facile intelliguntur.

Cognitio in genere est representatio rei in nobis aliquo modo facta. Idem fere est ac notitia, et parum differt ab idea, de qua infra dicemus: attamen, in communi acceptione generalior esse videtur. Alia est intuitiva, et alia discursiva. Dicitur *intuitiva*, quando ita clare exhibentur objecta, ut mens nullo indigeat ratiocinio ad ea percipienda; v. g., *Bis duo dant quatuor*. Est autem *discursiva*, quando objecta, mediante ratiocinio vel ope notionum juxta acquisite, percipiuntur; v. g., æqualitas trium angulorum duobus angulis rectis in triangulo.

Dividitur in certam et probabilem. *Cognitio certa* ea est quæ inconcusso nititur fundamento; et *probabilis* illa dicitur quæ gravi quidem, sed non certo innixa est

(1) Hic abstrahere volumus a quæstione alibi agitata, an scilicet accidentia seu modi per omnipotentiam Dei existere possint sine subjecto in quo resideant.

fundamento, vel cum certo principio non certe conjuncta est.

Scientia est series cognitionum ex principiis inconcusis certo deductarum. Considerari potest ut *subjectiva*, *objectiva*, *speculativa* et *practica*: est subjectiva quando spectatur ut in mente existens, et refertur ad cognitionem, de qua supra: est vero objectiva si spectentur entia eorumque proprietates et relationes quorum obtinetur vel obtinenda est cognitio.

Scientia speculativa ea est quæ in objecto contemplando ac perlustrando sistit; et scientia practica est illa quæ docet aliquid faciendum vel operandum, unde nascitur ars.

Ars vero est operatio juxta regulas determinatas; experientia præcipue nititur, et circa externa versatur.

Distinguuntur artes liberales, sic dictæ quia olim a solis personis liberis exerceri solebant, ut poesis, musica, pictura, sculptura, eloquentia, architectura, etc.; et artes mechanicæ in quibus corpus præcipuas habet partes; v. g., ars cæmentaria, lignaria, ferraria, etc.

Eadem cognitionis species ars vel scientia esse potest, juxta respectum sub quo attenditur; v. g., arithmetica et geometria in se spectatæ sunt scientiæ; ad opera externa applicatæ, fiunt artes.

Cognitio versari potest circa res naturales, vel circa res supernaturales. Res illæ dicuntur *naturales* quæ ad ordinem *naturalem* pertinent, et solo lumine rationis cognoscuntur aut cognosci possunt: illæ vero *supernaturales* vocantur quæ, supra *naturam* positæ, ope revelationis attinguntur et sunt objectum fidei.

Satis autem intelligitur quid sit *natura* vel *ordo naturalis* ut hæc apprehendi queant, nec ampliori explanatione hic opus videtur,

Fides in genere est adhæsiō alicui notitiæ ex alterius testimonio; adhæsiō ex auctoritate Dei est fides divina, quæ nunquam fallit; adhæsiō vero ex testimonio hominum est fides humana, quæ, debitis vestita conditionibus, moralem parit certitudinem, ut infra ostensuri

sumus, agendo specialiter de hominum testimonio circa facta.

CAPUT SECUNDUM.

DE DEFINITIONE PHILOSOPHICÆ.

Prius sciendum est quid sit definitio, deinde quid sit philosophia. Itaque dicemus 1° de definitione in genere, 2° de vera philosophiæ definitione.

ARTICULUS PRIMUS.

DE DEFINITIONE IN GENERE.

Quando de re aliqua disserendum occurrit, prius necesse est ut a quolibet objecto distinguatur et sciatur quid per illam intelligendum sit. Ad hoc autem sæpe utendum est aliqua explicatione quæ vocatur *definitio*, quia statuit et *definit* quid sit objectum de quo habendus est sermo. Definitio igitur est *oratio explicans quid significat nomen, vel quid res in se sit*.

Duplex distinguitur, una nominis et altera rei.

Definitio *nominis* iterum duplex est, una scilicet quæ vocatur *etymologica*, et altera *significativa*.

Etymologica ea est quæ exprimit unde vox aliqua suam ducat originem; v. g., vox *philosophia* venit a duobus verbis græcis, φίλος, *amicus*, et σοφία, *sapientia*. Igitur philosophia, justa vim nominis, est amor sapientiæ, et philosophi debent esse amatores sapientiæ, alioquin immerito vocarentur philosophi.

Definitio *significativa* est illa qua aperimus quid hac vel illa voce intelligamus; v. g., si quis dicat se, per animam humanam, intelligere principium quod in nobis cogitat, parum curans in quo natura illius consistat, an sit corporeum vel spirituale. Unde patet definitionem nominis per se naturam rei non attingere.

Cum verba sint indifferentia, et nullam ex se habeant significationem determinatam, unusquisque poterit quolibet voluerit nomine hanc vel illam ideam designare; v. g., si mihi tantum loquerer, vel pro me scriberem, hominem appellare possem quercum, angelum, plantam, etc. Hinc patet imperiti et stulti esse definitionem nominis in controversiam adducere. Insipiens tamen merito judicaretur, qui a significatione vocum communiter accepta recederet.

Sæpe eodem sensu ab omnibus intelliguntur voces quibus utuntur homines secum loquentes, conferentes aut discurrentes; tunc eas singulatim definire non solum inutile sed ridiculum foret, et in sermone intolerabile. At ubi aliqua existit obscuritas vel incertitudo, statim adhibenda est definitio nominis, ut colloquentes idem habeant in mente. De hoc iterum infra ubi de diversis sophismatum speciebus, et speciatim de ignorantia elenchi.

Definitio *rei* illa est quæ naturam rei explicat seu manifestat; duplex est: una imperfecta, quæ potius *descriptio* appellanda est: et altera perfecta seu accurata, quæ sola nomen *definitionis* proprie meretur.

Prior est ea quæ rem, ipsius qualitates, tum essentielles, tum accidentales percurrendo et quasi enumerando, explicat; v. g., si homo definiretur animal intelligens, sociabile, providum, cognoscens, sapiens, amans, etc.; talis est etiam definitio equi apud Job, xxxix, 31 et seq. Hæc definitio, seu descriptio, maxime oratoribus convenit.

Posterior definitio, philosophis propria, illa est quæ præcise dicit quod necesse est et sufficit ut res intelligatur et a qualibet alia re distinguatur, ipsius qualitates essentielles solas enuntiando; ideo est: Oratio naturam rei per ipsius genus et differentiam explicans; v. g., homo est animal ratione præditum.

Ut accurata sit, tres requiruntur conditiones, videlicet, 1° ut sit clara, 2° ut sit brevis, 3° ut constet genere proximo et differentia propria.

1° *Debet esse clara*, ideo enim adhibetur ut contententes vel discurrentes intelligant de qua re dicturi vel tractaturi sint; porro, quod obscurum vel ambiguum esset, ad hunc finem conducere non posset. Ergo 1° debet esse clara.

2° *Debet esse brevis*, id est, nullos continere debet terminos redundantes aut superfluos. Quod enim superfluum est et redundans, potius obscuritatem parit quam ad rei explicationem confert. Porro definitio adhibetur ut ostendat quid sit res; ergo id solum exprimere debet quod necesse est ut res a qualibet alia re distinguatur. Ergo 2° debet esse brevis.

3° *Constare debet genere proximo et differentia propria*. Accurata enim definitio totam rem definiendam et eam solam designare debet; porro, id præstare non potest nisi constet genere proximo et differentia propria; si enim genus esset nimis remotum, vel differentia minus propria, tunc res definita ab aliis rebus perfecte non distingueretur, ut patet exemplis superius relatis, ubi de genere et differentia, pag. 8, 9.

Hinc accurata rei definitio debet convenire omni et soli definito, id est, omni et soli rei definitæ: si enim omni rei definitæ non conveniret, illam totam non repræsentaret; si soli rei definitæ non competeret, illam ab omni alia re non secerneret. Requiritur ergo, ut sit reciproca, ita ut res definita dici possit de definitione, et definitio de re definita; v. g., triangulum est figura tribus constans lateribus et tribus angulis; figura tribus constans lateribus et tribus angulis est triangulum. Quoties autem definitio constat genere proximo et differentia propria, convenit omni et soli definito, seu est reciproca. Ergo 3° constare debet, etc.

Quando res ita per se clara est, ut circa illam nullum existat dubium, ad definitionem recurrere non necesse est; imo definitio in hoc casu potius nocet quam prodesset: omnia quippe definire impossibile est, alioquin ipsæ definitiones in infinitum definiendæ essent. Si, e contra, res sit ignota, definiri nequit:

nemo enim id explicare potest quod ignorat. Accurate igitur dari non possunt definitiones quæ naturam rei manifestent, nisi res perfecte noscatur, quod rarum est. Multa sunt tamen objecta quorum plurimas cognoscimus proprietates; tunc per hujusmodi proprietates illas definimus, et hoc sufficit ut ad planiorem eorum notitiam pervenire tentemus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE VERA PHILOSOPHIÆ DEFINITIONE.

Philosophia exhibetur a Cicerone, *Tuscul.* 1. 3, n° 5 ut *vite dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix*.

Affirmat ibidem sapiens Romanus eam urbes peperisse, homines dissipatos in societatem convocasse, eos inter se primo domiciliis, deinde conjugis, tum litterarum et vocum communiōe junxisse; legum esse inventricem, morum et disciplinæ magistram; eamque definit: *Divinarum humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque, tum cujusque rei cognitionem*.

PROPOSITIO.

Philosophia recte definiri potest: Scientia ex primis principiis deducta.

Prob. Illa definitio est legitima quæ cunctas habet conditiones ad legitimam definitionem requisitas: atqui præsens definitio cunctas habet conditiones, etc. Conditiones enim ad legitimam definitionem requisitæ sunt ut sit clara, brevis, et constet genere proximo ac differentia propria: atqui nostra definitio tres habet conditiones istas.

1° *Est clara*; nulla enim in ea reperitur vox ambigua aut obscura, siquidem voces quibus constat sensu obvius accipiuntur. Ergo 1° est clara.

2° *Est brevis*; est enim brevis, si nulla vox tolli possit quin sensus obscuretur vel immutetur: atqui nulla

vox e definitione nostra tolli potest quin sensus obscuratur vel mutetur, ut patet. Ergo 2°, etc.

3° Constat genere proximo, nempe voce ista, *scientia*, qua philosophia convenit cum theologia; et differentia propria, videlicet his verbis, *ex primis principiis deducta*, quibus a theologia secernitur: sicque nostra definitio convenit omni et soli rei definitæ. Omnis quippe scientia ex primis principiis deducta est philosophia, et sola philosophia est scientia ex primis principiis deducta. Ergo 2°, etc. Aliunde est brevis; insuper est clara: ergo definitio nostra tres habet conditiones, etc. Ergo est legitima.

Diximus philosophia recte definiri potest, non vero definienda est, ne alias excluderemus definitiones quæ ferme ad eundem sensum reducuntur. Quidam enim philosophiam definiunt: *Cognitio rerum naturali lumine cognoscibilem*; alii: *Cognitio rerum naturalium per discursum comparata*; alii: *Scientia rerum naturalium*; alii: *Scientia ex ratione*; alii quædam mutant, substituunt aut transferunt verba, et idem semper expriment. Nullam cum illis instituere volumus controversiam.

Dicemus tamen infra, ubi de divisione philosophiæ nos, in his Institutionibus, non eam aggressuros esse juxta totam extensionem quæ ex ejus definitione intelligitur.

Sic etiam plerique de philosophia nunc tractantes; et ideo plures philosophiam definiunt in sensu strictiori, videlicet juxta scopum ab ipsis intentum.

Sic D. de Bonald (*Recherches philosophiques*, t. I, p. 80) illam dixit: *La science de Dieu, de l'homme et de la société*. Sed hæc definitio cognitiones theologicas seu supernaturales complectitur, et cognitiones physicas, mathematicas, etc., quæ tamen sunt philosophicæ, non exprimit, saltem directe et evidenter. Non accuratior est hæc alia philosophiæ definitio quam antea tradiderat D. de la Chambre, dicens: *La philosophie est la connaissance de Dieu, de l'homme et du monde*.

Merito igitur concludere possumus definitionem nostram his et aliis hujusmodi definitionibus anteponendam esse.

Prima principia ex quibus cognitiones philosophiæ deducuntur sunt veritates generales, per se notæ et ab omnibus admittæ, quæ probatione non indigent. Proprie non sunt philosophicæ, et tamen ad philosophiam pertinent tanquam ipsius fundamentum, sicut radices ad arborem.

Attamen, quamvis philosophiam dicamus esse scientiam ex primis principiis deductam, cum hunc Philosophiæ cursum Theologiæ nostræ elementari accommodare volumus, testimoniis ex Scriptura sacra et traditione desumptis propositiones nostras fuleire non omitemus, quoties id expedire nobis videbitur ad majorem veritatis elucidationem ac firmitatem.

CAPUT TERTIUM.

DE DIVISIONE PHILOSOPHIÆ.

Quædam dicenda sunt 1° de divisione in genere, et 2° de divisione philosophiæ.

ARTICULUS PRIMUS.

DE DIVISIONE IN GENERE.

Divisio est totius in suas partes distributio. Id autem dicitur *totum* quod ex partibus a se distinctis vel spectatis ut distinctis coalescit. Triplicis generis distinguitur, scilicet physicum, metaphysicum, et logicum.

Totum physicum illud est quod habet partes a se realiter distinctas, ut corpus organicum, arbor, domus; et potest esse vel naturale, ut arbor; vel factitium, ut domus; vel conventionale, ut exercitus.

Totum metaphysicum est illud cujus partes non distinguuntur, nisi per idearum præcisionem; v. g., Deus, angelus, mens humana, etc.; similiter in quolibet corpore tres dimensiones, longitudo, latitudo et profunditas, abstractivè sumptæ.

Totum logicum illud est quod, per modum ideæ generalis, de pluribus rebus distinctis affirmari potest, ut genus respectu specierum, et species respectu individuorum: sic animal respectu hominis cæterorumque animalium, et homo respectu Petri, Pauli et aliorum individuorum.

Partes totius possunt esse essentielles, vel integrantes. Sunt essentielles quando, una deficiente, ens non concipitur ut tale; sic organisatio, sensibilitas et rationabilitas sunt partes homini essentielles: oculi, brachia, crura, sunt partes corporis integrantes, quia una aut pluribus ex illis deficientibus, nihilominus concipitur corpus organicum, sed non integrum.

Varia igitur est divisio secundum totius dividendi naturam. Idem ipsius est scopus ac definitionis. Quæ enim sunt obscura definiuntur ut veritas pateat; quæ vero sunt æquivoca vel confusa, dividi debent ut æquivocatio tollatur, vel claritas magis elucescat.

Ut accurata sit divisio, tres requiruntur conditiones, videlicet 1° ut totum adæquet, ita ut nec plura nec pauciora sint membra in divisione quam in toto dividendo; alioquin jam non esset totius in partes suas distributio; hinc genus humanum male divideretur in albos et nigros homines.

2° Ut membra ita sint distincta, ut unum de altero dici nequeat. Hinc extensio recte dividitur in lineam, superficiem et solidum, quia, licet linea in superficie contineatur, de illa prædicari non potest, dicendo: v. g., linea est superficies, superficies est linea.

3° Requiritur ut membra divisionis sint proxima, alioquin clarus non institueretur ordo: sic vivens male divideretur in hominem, belluam et plantam; prius

dividendum foret in animal et plantam; deinde animal subdivideretur in rationale et irrationale.

Cavendum est ne superfluis partibus vel subdivisionibus redundet divisio: tunc enim non claritatem, sed confusionem potius generaret.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE GENUINA PHILOSOPHIÆ DIVISIONE.

Patet ex definitione nostra omnes disciplinas naturales, quatenus scientiæ sunt, ad philosophiam generalitèr sumptam pertinere, atque varias ipsius esse partes. Cum tamen disciplina, quæ philosophia specialitèr nuncupatur, aliarum scientiarum et artium elementa tantum aliquo sensu suppeditet, philosophia elementaris appellatur, et quæritur quomodo dividi debeat.

In acquirenda scientia rerum naturalium sequens instituendus videtur ordo: 1° tradendæ sunt regulæ quibus errores tuto caveantur et veritas firmis rationibus stabilietur. 2° Mens, hujusmodi regulis instructa, scrutandis veritatibus quæ majoris sunt momenti statim incumbere debet: porro, nihil majus aut præstantius est quam Deus, infinita ejus attributa, angeli et mens humana: juvat ergo ut de Deo, de angelis et de mente humana primum philosophice tractemus. De angelis tamen, uti in præfatione monuimus, tractantes, argumentis a theologia traditis, quasi per anticipationem, utemur. 3° Posita existentia alterius vitæ beatæ vel miseræ, prout quisque bona vel mala gesserit, statim investigandum occurrit quæ vitia fugere, quas virtutes excolere oporteat. 4° Nihil postea laudabilius et homine sapienti dignius est quam mundi naturam contemplari, et innumera ac stupenda ejus arcana perscrutari. Unde philosophia vulgo dividitur in logicam, metaphysicam, moralem et physicam. *Logica* de operationibus mentis nostræ in ordine ad veritatis disquisitionem tractat; *Metaphysica*, de entibus supra

naturam corpoream positus; *Moralis*, de regulis morum; et *Physica*, de corporibus. Ad eam revocandæ sunt mathesis et ejus partes, astronomia, geographia, mechanica, architectura, chimia, etc. De quarta hac parte, quæ nunc est immensa et lingua latina convenienter tractari non potest, hic non agemus. De tribus aliis separatim dicturi sumus. Dominium philosophiæ sat adhuc est extensum et altum ut hæc disciplina sit nobilissima ac cunctis conatibus nostris dignissima. Quod ex dicendis perlucide patebit.

CAPUT QUARTUM.

DE ARGUMENTATIONE.

Quædam tantum de idea, judicio, propositione, ratiocinio et argumentatione hic delibaturi sumus, pro juniorum philosophiæ candidatorum utilitate, fusius alibi de iisdem tractaturi.

1° *Idea* generatim spectata est mera alicujus objecti representatio in mente existens, tum affirmationis, tum negationis experta.

2° *Judicium* est actus mentis ideas jungentis vel disjungentis. Itaque aliud judicium est affirmans; v. g., *Deus est æternus*; et aliud negans; v. g., *Deus non est crudelis*. Judicium vocibus expressum dicitur *Propositio*.

3° *Propositio* igitur recte definitur: Oratio judicii interpres. Tria distinguenda sunt in omni propositione, videlicet subjectum, attributum et copula. *Subjectum* est illud de quo aliquid affirmatur vel negatur. *Attributum* est illud quod de alio affirmatur vel negatur. *Copula* necit attributum cum subjecto, et exprimitur per verbum *sum, es, est*; illud non disjungit nisi præmittatur particula negans. Sic in ista propositione: *Deus est æternus*, *Deus* est subjectum, *æternus* est attributum, et copula in verbo *est* reperitur.

4° *Ratiocinium* est actus mentis quo unum judicium ex pluribus aliis deducitur; v. g., *Mens humana cogitat*; atqui *substantia cogitans non est corporea*: ergo *mens humana non est corporea*.

In omni ratiocinio completo reperiuntur antecedens, consequens et consequentia. *Antecedens* ea complectitur judicia ex quibus aliud deducitur; *consequens* est judicium quod ex aliis refertur, et *consequentia* est connectio seu vinculum consequentis cum antecedente. Unde in hoc ratiocinio:

Omnis virtus est laudabilis :
Atqui diligentia est virtus :
Ergo diligentia est laudabilis.

duo priora judicia constituunt *antecedens*, quia ex iis tertium deducitur, scilicet, *diligentia est laudabilis*. Ultimum istud judicium est *consequens*. *Consequentia* per hanc particulam, *ergo*, exprimitur.

Consequens et consequentia plurimum inter se differunt: 1° enim consequens est judicium quod ex aliis infertur, et consequentia est annexio istius judicii cum antecedente. 2° Interdum vera est consequentia dum falsum est consequens; v. g.,

Quod habet partes est divisibile :
Atqui mens humana habet partes :
Ergo est divisibilis.

Certum est enim mentem humanam divisibilem esse, ex hypothesi quod habeat partes.

3° Consequens potest esse verum, quamvis falsa sit consequentia, ut in isto argumento :

Antichristus erit homo :
Ergo erit impius.

Antichristus quidem erit impius, sed non quia futurus est homo.

4° Quandoque distinguitur consequens, quia, cum vocibus exprimatur, æquivocum esse potest. Nunquam vero consequentia; vel enim consequens deducitur ex antecedente, vel non: in priori casu, existit connexio; in posteriori casu, nulla est connexio. Semper igitur concedenda vel neganda est consequentia.

5° *Argumentatio* definitur: Oratio ratiocinii interpretis. Præcipuæ ejus species sunt syllogismus et enthymema.

Syllogismus est argumentatio tribus constans propositionibus ita dispositis, ut ex duabus prioribus tertia necessario sequatur. Sic in exemplo superius citato: Omnis virtus est laudabilis, etc.

In omni syllogismo tres sunt termini, qui vocantur *majus extremum*, *minus extremum*, et *medius terminus*. *Majus extremum* est attributum conclusionis; *minus extremum* est subjectum conclusionis, et *medius terminus* ille est qui velut mensura adhibetur ad detegendam convenientiam aut discrepantiam duorum extremorum.

Tres propositiones quibus constat syllogismus nominantur *major*, *minor*, *conclusio*. *Major* illa est propositio quæ continet majus extremum, id est, attributum conclusionis cum medio termino. *Minor* complectitur minus extremum, id est, subjectum conclusionis cum medio termino. Ambæ simul sumptæ dicuntur *præmissæ*. *Conclusio* ea est propositio quæ ex duabus aliis infertur. Hinc in sequenti syllogismo:

Omnis virtus est laudabilis:

Atqui diligentia est virtus:

Ergo diligentia est laudabilis.

prima propositio est major, secunda minor, et tertia conclusio.

Laudabilis est majus extremum; *diligentia* minus extremum, et *virtus* medius terminus.

Enthymema est argumentatio duabus constans propositionibus, quarum una ex altera deducitur: prior

dicitur *antecedens*, et posterior vocatur *consequens*: v. g.,

Omne bonum est amandum:

Ergo Deus est amandus.

Hæc argumentatio in eo differt a syllogismo, quod una præmissarum, sive major, sive minor, reticeatur; v. g., in exemplo allato, hæc propositio: *Atqui Deus est bonus*, quæ subintelligitur, est minor. Major pariter taceri potuisset, dicendo:

Deus est bonus:

Ergo est amandus.

DE METHODO ARGUMENTANDI.

Qui aliquam veritatem demonstrare intendit, primum eam accurate, si opus sit, definire debet; deinde eam proponit, dicens; v. g., *Mens humana est simplex*, etc. Igitur hæc assertio dicitur *propositio* vel *thesis*.

Postea thesis per argumenta probatur, et in ultima propositione, quæ est totius argumentationis conclusio affirmatur; v. g., *Ergo mens humana est simplex*, etc.

Qui thesim impugnare sibi proponit, contra illam argumentatur. Respondens autem argumentum integrum de verbo ad verbum, quantum fieri potest, bis repetit, prima vice simpliciter narrando, et secunda singulas propositiones notando his verbis, *concedo*, *nego*, *distinguo majorem*, *minorem*, *antecedens*, *consequens*, prout propositio videtur vera, falsa vel æquivoca. Dici potest etiam, *esto*, vel *transeat*, si nempe propositio judicetur dubia vel gratuita, et, ea admissa, legitima non sit consequentia. Tunc, responsione data, ad propositionem gratis admissam vel dubiam redire licet addendo: *Dixi esto* vel *transeat*, quia, etc., et ostenditur illam esse dubiam, vel nullo fundamento innixam.

Ubi distinguuntur propositiones æquivoce,

1° Assignanda sunt membra distinctionis;

2° Definienda et explicanda sunt, si per se clara non sint;

3° Concedenda est propositio in sensu quo vera est, et, si opus sit, datur ratio cur concedatur;

4° Negatur eadem propositio in sensu quo falsa est, et datur ratio negati;

5° Deinde ostenditur consequens ex antecedente bene intellecto inferri non posse.

Totum artificium evolvendæ distinctionis sequenti versu continetur :

Divide, defini, concede, negato, probato.

PARS PRIMA

LOGICA.

Logica, a voce græca λόγος, *verbum* seu *sermo*, sic dicta, quæ mentis operationes et verba quibus exprimuntur dirigit, vocari potest, quoad vim nominis, disciplina sermocinatrix.

Dialectica quoque nuncupatur, a dialogis quos inter se habebant logici, interrogando, respondendo, obijciendo et solvendo; qui dicendi modus a Platone aliisque magni nominis philosophis usurpatus est.

Duplex distinguitur logica, naturalis scilicet et artificialis. Logica *naturalis* est facultas quam habemus a natura cogitationes nostras ad verum juxta aliquem ordinem dirigendi. Sic rustici et artifices in multis sæpe optime ratiocinantur.

Logica *artificialis* est cognitio regularum quibus hæc facultas dirigitur et perficitur, et definiri potest: Scientia mentis operationes dirigens, tum in studio, tum in manifestatione veritatis.

1° Dicitur *scientia*, quia, ex principiis certis proficiscens, demonstrat quod docet: est simul ars, si spectetur ut exercitium ratiocinandi et argumentandi. Quia tamen logici eam sub priori respectu considerant, vocem *scientia* voci *ars* præferendam esse duximus.

Dicitur 2° *mentis operationes dirigens*: per illas voces logica a cunctis aliis scientiis et artibus secernitur.

Dicitur 3° *tum in studio, tum in manifestatione veri-*